

Г Е Р М А Н
ГЕССЕ

МАНДРУВАННЯ
КУРОРТНИК
ПОЇЗДКА ДО НЮРНБЕРГА
ОПОВІДАННЯ

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2024

МАНДРУВАННЯ

СЕЛЯНСЬКИЙ БУДИНОК

Біля цього будинку я попрощаюся. Я надовго не зможу бачити більше такий будинок, адже наближаюся до альпійського перевалу, а тут закінчуються північні німецькі сільські будівельні конструкції, а разом із ними і німецький ландшафт та німецька мова.

Як же це гарно, переходити через такі кордони! Мандрівник — у багатьох відношеннях — людина примітивна, так само як кочівник примітивніший, ніж селянин. Однак подолання осілости й нехтування кордонами все ж роблять людей мого штибу дороговказом у майбутнє. Якби таких людей було багато, всередині яких жила б така глибока зневага до державних кордонів, як у мені, то ні воєн, ні блокад більше б не було. Немає нічого злосливішого, ніж кордони, нічого дурнішого, ніж кордони. Вони мов гармати, мов генерали: поки панують розум, гуманність і мир, вони майже не відчуваються і з них глузують, але, щойно нагряне війна й шаленство, набувають важливості і стають священними. Для нас, мандрівників, у воєнні роки вони стають мукою і в'язницею! Дідько б їх побрав!

Я малюю будинок у своєму записнику. І мої очі прощаються з німецькими дахами, німецькою системою балок перекриття і з фронтонами, з чимось таким близьким і рідним. Я ще раз насолоджуюся всім цим рідним

із посиленою щирістю, тому що прощаюся. Завтра я насолоджуватимуся іншими дахами, іншими будинками. Я не залишу тут, як про це мовиться у любовних листах, своє серце. О, ні. Я візьму своє серце з собою. Я потребуватиму його там, за горами, щогодини, тому що я кочівник, а не селянин. Я шаную невірність, зміну, фантазію. У мене немає нічого від того, що прив'язувало б мою любов до якогось одного місця на землі. Я вважаю, що те, що ми любимо, завжди лише алегорія. Там, де наша любов повисає і стає лише вірністю і чесною, там вона здається мені підозрілою.

«Хай живе селянин! Хай живе власник й осілий, вірний, добродесний! Я можу його любити, я можу його шанувати, я можу заздрити йому, але я витратив на це половину свого життя, щоб наслідувати його чесноти. Я хотів бути тим, ким я не був. Я хотів бути поетом, але при цьому ще й обивателем. Я хотів бути художником і фантазером, але при цьому насолоджуватися батьківщиною й чеснотами. Так тривало довго, поки я не зрозумів, що неможливо бути одночасно і цим, і тим, і володіти обома. Оскільки я кочівник, а не селянин, я шукач, а не зберігач. Я довго умертвляв своє тіло перед богами і законами, які були для мене все ж тільки ідолами. То була моя помилка, моє мордування, моя співучасть у стражданнях світу. Я примножував світову вину і мордування, коли сам піддавав себе знуцанню, коли не наважувався піти шляхом спасіння. Дорога до спасіння не веде ні ліворуч, ні праворуч. Вона веде до власного серця, і лише там є Бог, і тільки там є спокій.

Із гір повз мене повіває вологий вітер, на тамтешньому боці, на інші країни вниз дивляться блакитні

острівки хмар. Під тим небом я часто буду щасливий, часто відчуватиму тугу за батьківщиною. Повною мірою людина мого штибу, справжній мандрівник, не мав би знати туги за батьківщиною, а мені це почуття знайо-ме. Я не досконала людина, та я їй не прагну стати такою, я хочу насолоджуватися своєю тугою за батьківщиною, як я насолоджуюся своїми радощами.

Цей вітер, назустріч якому я просуваюся, пахне навди-вовижу іншою стороною і чужиною, вододілом і мовним кордоном, горами і півднем, він наповнений провіщенням.

Прощавай, маленький селянський будиночку і рід-ний пейзаже! Я прощаюся з тобою так, як юнак із матір'ю: він знає, що йому час іти від неї, але він знає також і те, що цілковито ніколи її не забуде, навіть якщо б і хотів.

Сільський цвинтар¹

*Спадає плющ зі скривлених хрестів,
Ласкаве сонце, пахощі, гудіння бджіл.
Блаженні ви, що прихисток знайшли отут,
притулившись до землі своєї.
Блаженні ті, хто тихо й безіменно
додому повернувся і лежить у лоні матері землі.
Але прислухайтеся до лету бджілки, до цвітіння,
І ви відчуєте жагу нестримну до життя.
З глибоких снів коріння пробиває
Давно померлих. І до світла прагне.
І матінка-Земля здригається в корчах.
Короткий прихисток на дні могили —
Це тільки сон, шовковий і солодкий.
Цей сон про смерть — лише туман і дим,
За ним вогонь життя палає та іскриться.*

¹ Переклад з німецької Івана Мегели

ГІРСЬКИЙ ПЕРЕВАЛ

Понад сміливою маленькою вуличкою віяв вітер. Дерева й кущі залишилися позаду. Тут росте лише каміння і мох. Тут нічого ходити. Тут ніхто не має жодних володінь. Тут угорі селяни не мають ні сіна, ні дров, але далечінь вабить, ностальгія розпалює, і вони створили над скелями й мулом та снігом цю гарну маленьку вулицю, що веде до інших долин, інших будинків, до інших мов і людей.

На вершині перевалу я роблю зупинку, щоб перепочити. Обіруч донизу веде вулиця, обіруч біжить вода і те, що тут угорі стоїть близько рука в руку, прокладає собі шлях у два різні світи. Маленька калюжа, що ледь торкається мого черевика, стікає на північ, і її вода вливається у далекі холодні моря. Однак маленький клаптик снігу від кучугури неподалік стікає краплями на південь, його вода впадає після лігурійського* чи адриатичного* узбережжя у море, що межує з Африкою. Однак усі води світу зливаються знову воедино. Північне море зміщується з Нілом*, і їхня вода розлітається вологими хмарами. Стара гарна алегорія освячує мій час, навіть нас, мандрівників, усі дороги ведуть додому.

Мій погляд ще може вибирати, йому поки ще належать північ і південь, а через п'ятдесят кроків переді мною відкриватиметься вже тільки південь. Як загадково долинає його подих сюди із синюватих долин! Як б'ється назустріч йому моє серце! Передчуття озер і садів, аромат вина і мигдалю. Давня священна легенда про поривання й паломництво до Риму*.

Із моєї юності долинає спогад, мовби клич дзвонів із віддалених долин: шалене захоплення від своєї першої серйозної подорожі на південь, зачароване вдиханням

запашного садового повітря на голубих озерах, вечорове прагнення дослухатися через збляклі засніжені гори до далекої батьківщини! Перша молитва перед священними колонами давнини! Перший замріяний погляд спіненого моря за брунатними скелями!

Шаленого захоплення більше немає, немає більше й потреби показати всім моїм любим чудову далечінь, чужину і своє щастя. У моєму серці більше немає весни, там літо. Інакше долітає до мене вітання з чужих країв, його відлуння звучить спокійніше у моїх грудях. Я не підкидаю капелюха у повітря, не співаю пісень, але я посміхаюся, і не тільки ротом. Я посміхаюся душею, очима, всією шкірою, і пропоную запашним краям не ті смисли, що колись, а ніжніші, спокійніші, виразніші, досвідченіші, до того ж і більш вдячні. Все це належить мені сьогодні більше, ніж того разу, говорить зі мною красномовніше і з багато більшою кількістю нюансів. Моя п'янка ностальгія вже більше не малює завуальовану чужину яскравими кольорами, мої очі раді тому, що тут є, адже вони навчилися бачити. Світ став кращим. Світ став чарівнішим. Я тепер сам, і вже не страждаю від самоти. Я не прагну нічого іншого. Я готовий дозволити сонцю підсмажити себе. Я жадаю стати зрілим. Я готовий померти, готовий відродитися.

Світ став чарівнішим.

Вечірня прогулянка¹

Запиленим шляхом крокую пізно.

Тінь від будинків падає косо.

І сляво місячне крізь виноградник видно,

Освітлені й дорога, і струмок.

Пісні, що я співав колись,

Тепер наспівую їх знову.

¹ Переклад з німецької Івана Мегели

*Мої численні мандрювання,
Мов тіні, мій перетинають шлях.
І сніг, і вітер, і спекотне сонце
Багато років у мені звучать;
І літня ніч, і блискавок блакить,
Шторми й негода на шляху моім.
Пропечений, насичений до краю
Я цього світу повнотою,
Та потяг знову до дороги відчуваю,
Допоки моя стежка в темінь не впаде.*

СЕЛО

Перше село на південному боці гори. Ось тут-то й починається перше справжнє мандрівне життя, яке я так люблю, безцільне блукання. Сонячні привали, вільне волоцюгування. Я дуже схильний до цього, харчуватися з того, що є у наплічнику і ходити в потріпаних штанях.

Поки мені виносили вино з шинку на відкрите повітря, мені несподівано прийшов на згадку Ферруччо Бузоні*. «Ви маєте такий селянський вигляд», — сказав мені милий чоловік із деяким відтінком іронії, коли ми бачилися з ним останнього разу — це було не так давно, у Цюриху. Андре диригував симфонію Малера*, ми сиділи разом у звичному ресторані, я був радий бачити знову бліде одухотворене обличчя і швидке метикування цього блискучого супротивника філістерів, який ще й сьогодні живе поміж нас. З чого б це раптом цей спогад?

Я знаю! Я роздумую не про Бузоні, і не про Цюрих, і не про Малера. Це звична омана пам'яті, тільки-но щось незручне починає турбувати: вона тоді охоче виштовхує на передній план картинки, які тут зовсім ні до чого.

Я тепер знаю! У тому ж ресторані сиділа тоді одна молода жінка, білява і дуже червонощока, з якою я так і не перемовився жодним словом. То янгол! Дивитися на неї було задоволення і мука, як я її кохав у ту годину! Мені знову було вісімнадцять років.

Несподівано все стало зрозумілим. Красива, білява, весела жінко! Я вже не пам'ятаю, як тебе звати. Я кохав тебе цілу годину, і кохаю тебе знову сьогодні на залитій сонцем вуличці гірського села. Впродовж тієї однієї години ніхто тебе так не кохав, як я, ніхто не давав більше місця для влади над собою, ніж я, умовної влади. Але я приречений на невірність. Я належу до тих вітрогонів, які кохають не жінку, а кохають тільки саму любов.

Ми, мандрівники, всі так створені. Наша пристрасть до мандрування і до волоцюгування — значною мірою любов, еротика. Романтика подорожування наполовину ніщо інше, як очікування пригоди. Друга частина, однак, потяг — підсвідоме прагнення перетворити і розплутати еротичне. Ми, мандрівники, навчені цьому, щоб берегти любов саме через її нереалізованість, а ту любов, яка, власне, мала б належати жінці, грайливо дарувати селу й горі, озеру й проваллю, дітям при дорозі, жебраку на мосту, худобі в лузі, птахові, метелику. Ми відокремлюємо любов від її предмета. Однієї любові нам предостатньо, так само, як при мандруванні нам важливіший не пошук якоїсь мети, а лише чарівність самого мандрування, перебування у дорозі.

Молода жінко зі свіжим обличчям, я не прагну знайти твоє ім'я. Свою любов до тебе я не бажаю оберігати і підживлювати. Ти — не мета моєї любові, ти її імпульс. Я подарую цю любов квітам при дорозі, відблиску сонця у келиху вина, червоній бані на церковній вежі. Через тебе я закоханий у весь світ.

ЗМІСТ

МАНДРУВАННЯ	3
Селянський будинок	5
Гірський перевал	8
Село	10
Міст	13
Парафіяльний будинок священника	15
Селянська садиба	18
Дерева	21
Дощова погода	24
Каплиця	27
Обідній відпочинок	30
Озеро, дерево, гора	32
Захмарене небо	35
Червоний будинок	38
КУРОРТНИК	41
Передмова	43
Курортник	46
Розпорядок дня	63
Голландець	91
Розчарування	107
Одужання	127
Ретроспективний погляд	148
ПОЇЗДКА ДО НЮРНБЕРГА	159
ОПОВІДАННЯ	223
У Пресселівському садовому будинку	225
Дитячі роки Франциска Асизького	262
ПРИМІТКИ. I. Мегела	273
МАНДРУВАННЯ ЯК ТЕРАПІЯ	
I САМОТРАНСЦЕНДЕНЦІЯ. I. Мегела	299